

Pagrindiniai klausimai:

- **Neformalusis vaikų švietimas Europos kontekste**
- **Neformaliojo vaikų švietimo samprata Lietuvoje**
- **Ką rodo Lietuvos statistika?**
- **Neformalusis ugdymas bendrojo ugdymo mokyklose: ką rodo mokyklų veiklos išorės vertinimo rezultatai?**
- **Ką rodo tyrimų rezultatai?**
- **Neformaliojo vaikų švietimo finansavimo naujovės**

NEFORMALIOJO UGDYMO AKTUALIJOS*

Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ siekiama paskatinti esminius visuomenės pokyčius ir sudaryti sąlygas formuoti kūrybingai, atsakingai ir atvirai asmenybei. Reikia tokių pokyčių, kurie užtikrintų kiekvieno asmens individualių gebėjimų ugdymą, pritaikymą ir pripažinimą. Lietuva – viena iš tų valstybių, kurios siekia sukurti atvirą, atsakingą, sąmoningą pilietinę visuomenę, valstybę sėkmingiems ir laimingiems piliečiams.

2012 m. Europos Komisija savo komunikate „Švietimo persvarstymas. Investavimas į gebėjimus siekiant geresnių socialinių ir ekonominių rezultatų“ atkreipia valstybių narių dėmesį į neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo svarbą. Tai padėtų piliečiams įgyti visą ar dalinę kvalifikaciją remiantis už formaliojo švietimo ribų įgytais gebėjimais ir kompetencija.

Europoje neformaliuoju švietimu domimasi jau seniai. Šiuolaikiniai vaikai ir jaunimas, vis didėjanti kokybiško laisvo laiko praleidimo reikšmė reikalauja visai naujo požiūrio į formalųjį ir neformalųjį švietimą. Prieš keletą metų Europos Taryba padarė tokias išvadas:

- Formaliojo švietimo sistema, veikianti izoliuotai, negali atitikti nuolat augančių technologinių, socialinių ir ekonominių pokyčių, todėl turi būti praturtinta neformaliojo švietimo patirtimi.
- Šalių vyriausybės ir kitos valdžios turi pripažinti nevyriausybinės organizacijos kaip partnerius ilgalaikėje perspektyvoje ir neformalųjį švietimą padaryti visiems prieinamą.
- Neformalusis švietimas yra neatskiriama mokymosi visą gyvenimą koncepcijos dalis, leidžianti jauniems žmonėms bei suaugusiems įgyti ir išlaikyti įgūdžius, mokėjimus bei kompetencijas, kurie reikalingi jų adaptacijai nuolat kintančioje aplinkoje.

Europos dokumentuose neformaliajam vaikų ir jaunimo ugdymui teikiama ypatinga svarba, pabrėžiant teikiamas galimybes asmeniui tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo ir saviraiškos poreikius. Toks mokymas ir mokymasis jaunimui neabejotinai yra patrauklus ir reikšmingas, nes vadovaujamas specifiniais ugdymo principais: ugdymosi grupėje, pozityvumo bei patirties, t. y. kai ugdymas grindžiamas patyrimu ir jo refleksija, savanoriškumo, prieinamumo, aktualumo, demokratiškumo ir kt. principais. Nauja Lietuvos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtinta Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija taip pat pabrėžia šiuos dalykus.

Neformalusis vaikų švietimas suteikia ugdymosi alternatyvas, nukreiptas į socialinių, bendrųjų kompetencijų, gebėjimų ugdymą, saviraiškos poreikių tenkinimą bei asmenybės tobulėjimą. Ši švietimo sritis yra ypač aktuali ir socialinės atskirties rizikos grupėms, imigrantams, specifinių gebėjimų vaikams, nes padeda jų socializacijai bei įsitraukimui į visuomeninius procesus, sprendžia vaikų ugdymosi po pamokų problemas. Neformalusis vaikų švietimas ne tik sukuria prasmingo vaikų laisvalaikio praleidimo galimybes, bet taip pat suteikia alternatyvas itin gabiems, talentingiems vaikams, kurie linkę plėtoti savo gebėjimus ir ieško priimtinos ugdymosi formos.

Tačiau švietimo dalyviai, tyrėjai ir vertintojai kaip pagrindines neformaliojo švietimo kokybės problemas Lietuvoje įvardija: nepakankamai veiksmingą organizavimą, nepakankamą prieinamumą bei finansavimą. Aktualūs yra neformaliojo vaikų švietimo kokybės užtikrinimo, neformaliojo vaikų švietimo programų pasiūlos ir paklausos disproporcijų klausimai.

Vienas iš Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos (projekto) tikslų – kuo labiau plėtojant vaikų ir jaunimo neformaliojo švietimo aprėptį suteikti mokiniams bei studentams palankiausias galimybes išskleisti individualius gebėjimus ir įgyvendinti specialiuosius ugdymosi poreikius.

* Šiame leidinyje nagrinėjamos aktualijos, susijusios su neformaliuoju vaikų švietimu neapartiant NVO, kitų nevalstybinių organizacijų veiklos.

NEFORMALUSIS VAIKŲ ŠVIETIMAS EUROPOS KONTEKSTE

Neformalusis švietimas – tai ne paprastas laisvalaikio praleidimas. Tai malonus ir įdomus žinių, įgūdžių ir kompetencijų įgijimo būdas. Neformalusis švietimas nėra pažinimas dėl pažinimo, jo paskirtis – tenkinti poreikius, kurie užtikrina gyvenimo kokybę dabar ir ateityje¹.

Vaikų ir jaunimo laisvalaikis Europos šalyse organizuojamas sudarant sąlygas mokinių pasirinkimui. Daugelis šalių vykdo specialią politiką, leidžiančią vaikams ir jaunimui veiksmingai išnaudoti savo laisvalaikį. Laisvą nuo mokyklos laiką jiems siūloma praleisti pasirinktose vietose, poilsiaujant, pramogaujant arba dalyvaujant ugdomosiose veiklose pagal labai įvairias sritis: meno, sporto, pilietinio ugdymo, gamtos ir ekologijos, techninės kūrybos ir kt. Daugeliu atveju ugdomasias veiklas siūlo tiek nevyriausybinių organizacijų, tiek biudžetinės ar verslo įstaigos.

Skirtingose Europos šalyse praktiškai tiems patiems neformaliojo ugdymo ar švietimo reiškiniams apibūdinti vartojamos skirtingos sąvokos. Anksčiau Europos valstybėse, taip pat ir Lietuvoje, vaikų užimtumas laisvalaikiu buvo vadinamas užmokykliniu, užklasiniu, popamokiniu, papildomu ugdymu, užklasiniu ugdymu, mokymu pagal interesus, užklasine neplanine veikla, netgi nemokykline veikla ir pan. Dabar Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentuose tikslingai laisvalaikio veiklai apibūdinti vartojama sąvoka „neformalusis ugdymas“ arba, labiau sistemiskai žvelgiant, „neformalusis švietimas“. Gali pasirodyti, kad neformalusis ugdymas yra tarsi kažkas priešingo formaliajam, ir tai iš dalies yra teisinga. Kontrastas tarp neformaliojo ir formaliojo ugdymo yra naudingas, jis padeda atskleisti abiejų sričių naudą tiek vaikui, tiek ir visuomenei.

Europos šalyse neformaliojo vaikų švietimo sistemos pasižymi savo ypatumais, tačiau jos turi ir gana daug bendrų bruožų. Posovietinės šalys turi kitą neformaliojo švietimo tradiciją nei Vakarų šalys, tačiau dabar jos juda naujos, europinės, kultūros link. Skirtingos sampratos nereiškia, kad koncepcijos, metodai, tikslai, finansavimo šaltiniai suvokiami skirtingai. Tačiau kiekvienos šalies aktyvią neformaliojo švietimo politiką nulemia jos kultūrinės ir istorinės ypatybės. Vis dėlto tai, kad daugelis Europos šalių turi savitą neformaliojo švietimo sistemą, apibūdinimą, įgyvendinimą ir filosofiją, nėra problema, nes tokiu būdu šalys gali mokytis viena iš kitos.

Neformalųjį švietimą tyrinėjantys autoriai (Hoppers, Rogers)² pastebi ryškių neformaliojo švietimo pokyčių visame pasaulyje. Pagrindinės tendencijos yra neformaliojo švietimo iniciatyvų skaičiaus ir masto augimas, ribų tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo nykimas. Po Dakaro konferencijos (2000) įtakos pastebima itin ryški *neformaliojo švietimo iniciatyvų skaičiaus ir masto augimo tendencija*. Tai siejama su mokymosi visą gyvenimą koncepcija, kuria vadovaujasi daugumos Šiaurės

šalių (tokių kaip Švedija, Belgija, JAV, Vokietija ir kt.) švietimo strategai. Šiaurės šalyse švietimo, taip pat ir neformaliojo, srityje pabrėžiama lygybė, paslaugų prieinamumas visiems ir valstybės atsakomybė už teikiamas paslaugas.

Neformalusis švietimas kur kas įvairiapusiškesnis už formalųjį. Europoje neformalusis švietimas reiškia solidarumą, bendrumą, grupinį mokymą ir socialinius įgūdžius, tuo tarpu formaliojo ugdymo centre – tai individualūs pažintiniai pasiekimai. Neformalusis ugdymas vaikams ir jaunimui yra gerokai patrauklesnis nei formalusis mokymasis. Jį galima sėkmingai išnaudoti sprendžiant visai Europai opias jaunimo nesimokymo ir iškritimo iš mokyklinės ugdymo sistemos bei socialinės atskirties problemas. Būtent neformalusis švietimas laiduoja daugiau galimybių, yra lengviau prieinamas dirbantiems jaunuoliams, leidžia lanksčiai reaguoti į dinamiškus darbo rinkos ir kitus pasaulinės kaitos nulemtus reikalavimus.

Estija³: 2007 m. priėmus Hobio mokyklos (Hobby school) įstatymą, Estijoje neformaliojo vaikų švietimo mokyklos ir centrai (sporto, muzikos, meno, šokio, kalbų, dramos mokyklos, kultūros ir mokslo centrai) tapo hobio mokyklomis, kuriose jaunuoliams pagal akredituotas programas sudaromos galimybės kokybiškam neformaliajam ugdymuisi pagal pomėgius. Šių mokyklų veiklą organizuoja savivaldybės. Hobio mokykloms lėšos skiriamos iš savivaldybių biudžetų lėšų. Vyriausybė nustato sąlygas ir tvarką, pagal kurią nustatomos lėšos vienam mokiniui, o savivaldybės pačios formuoja krepšelį.

Latvija: švietimas pagal interesus – asmens individualių poreikių ir interesų įgyvendinimas, neatsižvelgiant į amžių ar įgytą išsilavinimą.

Suomija: Neformaliuoju laikomas mokymasis, kuris vyksta už mokyklos ribų, laisvu laiku, dažniausiai NVO ir kitose organizacijose. NVO ir neformaliojo vaikų švietimo veiklos sritis Suomijoje suprantama kaip būtinas gyvos demokratijos elementas.

Nyderlandai: Vyriausybės politika ypač aktyvi sprendžiant problemų turinčių vaikų ir jaunimo klausimus. Dauguma iniciatyvų už mokyklos ribų yra privačios.

Slovakija: Kokybė tampa tuo veiksmu, kuris nulemia kiekvieno lėšų davėjo sprendimą finansuoti neformaliojo ugdymo veiklas.

Lenkija: Tradicinis požiūris į švietimą kaip darbą su pastoviais ugdymo proceso dalyviais jau paseno. Dabar neformaliojo švietimo organizacijos imasi žingsnių, atliepančių šiuolaikinio ugdymo reikalavimus ir lūkesčius: darbas regionuose, kuriuose žemas kultūrinis lygis; bendradarbiavimas su vietos valdžia; rūpinimasis pedagogų kvalifikacija.

Ne vienas Europos mokslininkas pabrėžia, kad formalusis ugdymas ne visada gali būti toks veiksmingas, kaip norėtųsi. Vaikams, turintiems specialiųjų poreikių, vaikams, nepritampantiems tradicinėje mokymo sistemoje, imigrantų vaikams ir rizikos grupių atstovams tradicinis formalusis ug-

¹ Šiame skyriuje remiamasi leidiniu „Leisure and Non-Formal Education. A European Overview of After- and Out-of-School Education“. Rene Clarijs (ed.). EAICY, 2008.

² Ruškus J., Žvirdauskas D., Stanišauskienė V. Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius, 2009.

³ <http://estonia.eu/about-estonia/society/estonian-educational-landscape.html>

dymas dažnai neduoda norimų rezultatų. Europos mokymo ir mokymosi tyrimų asociacijos prezidentė S. Vosniadou formaliojo švietimo sistemai pateikia tokias rekomendacijas:

- mokymasis – tai pirmiausia socialinis procesas, ir dalyvavimas mokyklos visuomeniniame gyvenime yra svarbiausias veiksnys, užtikrinantis sėkmingą mokymąsi;
- geriausių rezultatų mokiniai pasiekia tuomet, jei jie veiklą suvokia kaip reikšmingą jų realiam gyvenimui ir svarbią kultūrinę prasmę;
- mokymas veiksmingesnis tuomet, kai atsižvelgiama į individualias vaikų savybes.

Akivaizdu, kad tokie formaliojo švietimo neveiksmingumo įveikimo būdai turi neformaliojo švietimo bruožų.

Lyginamųjų tyrimų rezultatai yra įdomūs tiek šalių politikams, tiek ir neformaliojo švietimo mokyklų vadovams. Tyrėjai⁴, apibendrinami ES šalyse plėtojamus neformaliojo ugdymo modelius, teigia, kad nepaisant neformaliojo ugdymo pritaikymo būdų ir priemonių įvairovės, visos ES narės supranta neformaliojo ugdymo reikšmę, taip pat mato būtinybę tobulinti ir kurti jo sistemą viduje. Nors patirtis įvairiose šalyse skirtinga, tačiau problemos iš esmės panašios: formaliojo ir neformaliojo švietimo integralumas; neformaliojo būdu įgytų kompetencijų įteisinimas; finansavimo klausimai.

Lietuvoje tiek nacionaliniu mastu, tiek atskirose savivaldybėse neformaliojo vaikų švietimo srityje problemos tos pačios, su kuriomis susiduriama ir ES šalyse.

NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO SAMPRATA LIETUVOJE

Kaip apibrėžta Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme, neformalusis švietimas – tai švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas. Neformaliajam vaikų švietimui priskiriamas taip pat ir formalųjį švietimą papildantis ugdymas.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reguliuojančiuose švietimo sritį, vaikų laisvai pasirenkamai veiklai po pamokų apibūdinanti vartojamos skirtingos sąvokos: neformalusis vaikų švietimas, neformalusis ugdymas, saviraiška, vaikų užimtumas, popamokinė veikla, jaunimo neformalusis ugdymas ir kitos. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vartojama sąvoka „neformalusis švietimas“ apima ikimokyklinį ugdymą, priešmokyklinį ugdymą, kitą neformalųjį vaikų ir suaugusiųjų švietimą, tačiau jų organizavimo, programų rengimo ir veiklos finansavimo principai skiriasi.

Naujoje Švietimo įstatymo redakcijoje (2011) yra įteisinta nauja sąvoka – formalųjį švietimą papildantis ugdymas.

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje⁴ Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vartojamą sąvoką „neformalusis vaikų švietimas“ siūloma keisti sąvoka „pasirenkamasis vaikų ugdymas“. Pasirenkamojo vaikų ugdymo paskirtis – tenkinti pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių vaikų ir jaunimo iki 19 metų (specialiųjų poreikių iki 21 metų) pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Ilgalaikės iki 10 metų trunkančios neformaliojo vaikų švietimo mokyklų programos ir keletą mėnesių trunkančios programos siekia skirtingų ugdymo tikslų, yra parengtos, vykdomos ir finansuojamos skirtingais principais.

Koncepcijoje siūloma pasirenkamąjį vaikų ugdymą skirstyti į dvi skirtingas paskirtis turinčias grupes:

Formalųjį švietimą papildantis ugdymas	Neformalusis vaikų ugdymas
<i>Paskirtis: pagal ilgalaikes programas sistemškai plėsti tam tikras žinias, stiprinti gebėjimus ir įgūdžius, taip pat suteikti asmeniui papildomų dalykinių ir bendrųjų kompetencijų. Formalųjį švietimą papildančio ugdymo programos gali vykdyti muzikos, dailės, menų, sporto ir kitos mokyklos.</i>	<i>Paskirtis: ugdyti vaiko gyvenimo įgūdžius, asmenines, socialines ir kitas bendrąsias kompetencijas. Neformaliojo vaikų ugdymo programos gali vykdyti neformaliojo vaikų švietimo mokyklos ir kitos švietimo įstaigos, laisvieji mokytojai, kiti švietimo teikėjai.</i>

Neformaliojo vaikų švietimo sričiai šiuo metu priskiriama tiek vaikų ir jaunimo organizacijų, vaikų ir jaunimo klubų, laisvalaikio centrų veikla, tiek muzikos, meno, dailės, sporto ir kitų panašių

mokyklų veikla. Neformalusis vaikų švietimas vykdomas ir per epizodines (projektines) veiklas, taip pat įgyvendinant kryptingo vaikų užimtumo ir ugdymo mokinių atostogų metu veiklas.

Neformaliojo vaikų švietimo kaitos procesai (pagal Neformaliojo vaikų švietimo koncepciją)

Švietimo terminai	→	Pasirenkamasis vaikų ugdymas
Išskiriamos programos	→	Neformaliojo ugdymo Formalųjį švietimą papildančio ugdymo
Pasirenkamojo vaikų ugdymo principai	→	Įtraukiami trys nauji labai svarbūs ugdymui principai: patirties, ugdymosi grupėje ir pozityvumo
Keičiamas finansavimo principas	→	Pinigai paskui vaiką
Kuriama pasirenkamojo vaikų ugdymo IT sistema	→	Sąsajos tarp bendrų švietimo registrų IT taikomos administravime

Šaltinis: A. Morkūnienės skaidrės, UPC

⁴ Daubarienė I. Neformaliojo vaikų švietimo politikos įgyvendinimas: Telšių rajono savivaldybės atvejis. Magistro darbas. Kaunas, 2011.

⁵ www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2012-04-06-V-554(2).doc

Pagrindinis kaitos siekis – į pasirenkamojo vaikų ugdymo veiklas įtraukti kuo daugiau vaikų, o tai yra įmanoma didinant prieinamumą ir veiklų įvairovę.

Sąvokos „pasirenkamasis vaikų ugdymas“ įvedimas ir programų skirstymas į dvi grupes atskleis programų specifiką, bus įvardyti esminiai programų rengimo, vykdymo ir kokybės užtikrinimo svertai, padidinta programų įvairovė, vaikų galimybė pasirinkti ir dalyvauti pasirenkamojo vaikų ugdymo veiklose. Institucijų vykdomų programų įvairovė leis sumažinti pasirenkamojo vaikų ugdymo išlaidas ir taip sudarys sąlygas didesniai vaikų skaičiui dalyvauti pasirenkamojo vaikų ugdymo programose.

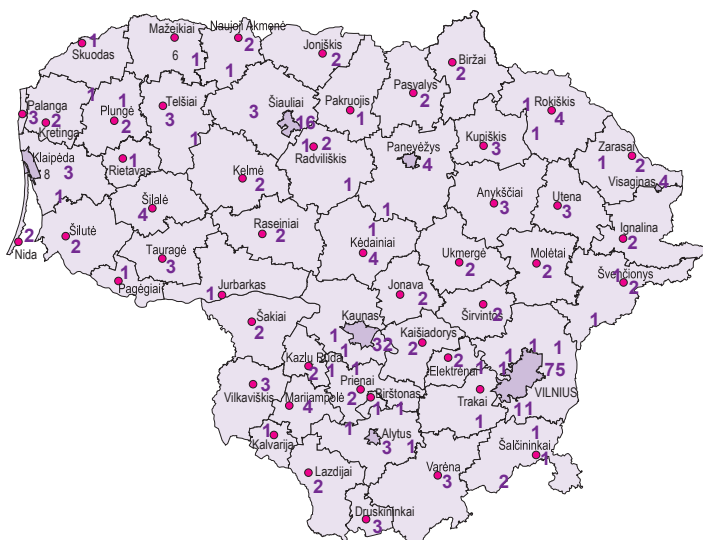
Pasirenkamojo vaikų ugdymo metu įgyjamoms kompetencijoms pripažinti kuriama sistema, kuri suteiks asmeniui didesnes galimybes tobulėti, siekti aukštojo mokslo, tinkamai pasirengti, sėkmingai įgyti profesinę kvalifikaciją ir įsidarbinti. Kol kas neformaliojo vaikų švietimo rezultatai tėra vaiko asmeninis reikalas.

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje suformuluotas pasirenkamojo vaikų ugdymo **tikslas** – ugdyti kompetencijas, teikiančias galimybių asmeniui tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo ir saviraiškos poreikius. Koncepcijoje apibrėžti pasirenkamojo vaikų ugdymo **uždaviniai** susišaukia su strategijos „Lietuvos 2030“ siekais plačiąja prasme ir yra konkretūs neformaliojo vaikų švietimo sistemai tobulinti: ugdyti ir plėtoti vaikų kompetencijas per saviraiškos poreikio tenkinimą; ugdyti pagarbą žmogaus teisėms, orumą, pilietiškumą, tautiškumą, demokratišką požiūrį į pasaulėžiūrų, įsitikinimų ir gyvenimo būdų įvairovę; ugdyti gebėjimą kritiškai mąstyti, rinktis ir orientotis dinamiškoje visuomenėje; spręsti socialinės integracijos problemas; padėti spręsti integravimosi į darbo rinką problemas; tobulinti tam tikros srities žinias, gebėjimus ir įgūdžius, suteikti asmeniui papildomų dalykinių kompetencijų.

KĄ RODO LIETUVOS STATISTIKA?

Neformaliojo vaikų švietimo mokyklos. AIKOS duomenimis, 2012 m. rudenį šalyje veikia 289 neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklos (toliau – NVŠ mokyklos). 52 neformaliojo vaikų švietimo mokyklos yra nevalstybinės, tik viena iš jų yra kaimo vietovėje. Nors NVŠ mokyklų vykdomų veiklų įvairovė didelė, vis dėlto didžiausią skaičių sudaro muzikos ir meno mokyklos (meno – 52, muzikos – 47, dailės – 14). Didelė dalis mokyklų yra sporto pakraipos (66 sporto mokyklos ir centrai, 10 kultūros ir sporto, 1 meno ir sporto). Didesniuose miestuose veikia nemažai vaikų ir jaunimo klubų bei vaikų ir jaunimo centrų (19). Kaip NVŠ mokyklos veikia 5 universalūs daugiafunkciai centrai. Be muzikos, sporto, meno ir dailės mokyklų, mokiniai gali visapusiškai lavintis ir ugdytis arba tiesiog turiningai ir tikslingai leisti laisvalaikį ir kitose įvairaus pobūdžio mokyklose, centruose,

1 pav. Neformaliojo vaikų švietimo mokyklos ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklos Lietuvoje 2012 m. (lapkričio 15 d.)

Duomenų šaltinis: AIKOS

klubuose (turistų, techninės ir kitos kūrybos, kultūros, sekmadieninėse tautinių mažumų mokyklose, moksleivių namuose, kompiuterių ir daugelyje kitų įvairių įstaigų). Deja, švietimo registrai neatspindi tikros neformaliojo vaikų švietimo mastų situacijos, nes ne visos organizacijos, vykdančios bent kokią neformaliojo vaikų švietimo veiklą, registruojasi valstybinuose registruose. Neturime informacijos apie visas šalyje veikiančias nevyriausybinės organizacijas, kultūros centrus, įgyvendinančius neformaliojo vaikų švietimo veiklas.

Pažvelgus į žemėlapi (žr. 1 pav.) akivaizdu, kad neformaliojo vaikų švietimo mokyklos šalyje yra išsidėsčiusios tolygiai – šios grupės mokyklos veikia visose savivaldybėse. Tačiau kiek pasigilinus matyti, kad beveik visos mokyklos susitelkusios rajonų centruose arba kituose miestuose. Kaimo vietovėse yra tik 16 šio tipo įstaigų (12-oje savivaldybių). Miestuose vaikams pamokų vykti į užsiėmimus paprastai sunkumų neturėtų būti, ten ir mokyklų daugiau, ir atstumai įveikiami. Tačiau rajonuose vaikams iš atokesnių nuo centro mokyklų nuvykti į neformaliojo vaikų švietimo įstaigas gali būti gana keblu. Galbūt todėl pastebimi tokie dideli skirtumai lyginant miesto ir kaimo mokyklų mokinių neformaliojo švietimo mokyklų lankomumą.

Plačiausiai išsidėsčiusios meno ar muzikos mokyklos – bent po vieną yra visose savivaldybėse. Sporto mokyklos ir centrai taip pat išsidėstę gana plačiai – bent po vieną jų turi 47 savivaldybės. Dailės mokyklas turi 13 savivaldybių.

Daugumoje savivaldybių yra po 2–4 neformaliojo vaikų švietimo ar formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklas. Aštuonios savivaldybės turi tik po vieną tokią mokyklą. Galbūt vienos neformaliojo vaikų švietimo mokyklos užtenka mažose savivaldybėse (pvz., Birštono, Pagėgių, Kalvarijos, Rietavo), tačiau keista, kai tik po vieną mokyklą veikia tokių rajonų kaip Panevėžio, Jurbarko, Pakruojo ar Skuodo rajonų savivaldybėse. Kai kurių rajonų švietimo centruose taip pat veikia neformaliojo ugdymo skyriai.

2012 m. gruodį, AIKOS duomenimis, 95 įstaigos, įregistruotos kaip kiti švietimo teikėjai, veikė ir kaip neformaliojo vaikų švietimo grupės mokyklos, vykdančios sportinio, muzikinio, dailės, techninio, teatrinio, choreografinio, kalbų ugdymo veiklas, kaip universalūs daugiafunkciai centrai arba kaip formalųjų švietimą papildančio ugdymo mokyklos. Šios įstaigos – tai įvairūs muziejai, klubai, kultūros centrai, bibliotekos, viešosios įstaigos, bendruomenės ir kt. Pažymėtina, kad minėtos įsiregistravusios įstaigos yra tų savivaldybių, kurios dalyvauja „Pasirenkamojo vaikų švietimo finansavimo modelio sukūrimo ir išbandymo savivaldybėse“ projekte, bei dar kelių savivaldybių. Norint turėti išsamų NVŠ teikėjų vaizdą šalyje, tokią informaciją registrams ateityje turėtų pateikti visos savivaldybės.

Kai kurios švietimo pagalbos įstaigos – Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras ir Lietuvos vaikų ir jaunimo centras – taip pat teikia neformaliojo švietimo paslaugas dideliame būriui vaikų ir jaunimo. Kadangi šios dvi įstaigos yra Vilniuje,

jų veikla prieinamesnė Vilniaus miesto ir rajono mokiniams.

Ugdymas NVŠ mokyklose dėl jų tinklo išsidėstymo prieinamesnis miesto vaikams – kaimo ir miestelių vaikams reikėtų specialaus pavėžėjimo, deja, jis ne visose savivaldybėse organizuojamas.

Neformaliajame švietime dalyvaujantys mokiniai. Pastaraisiais metais (2010–2012) mokinių, lankančių neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, skaičius šalyje augo, nors bendras mokinių skaičius mažėjo. Šių mokinių dalis šalies mastu taip pat padidėjo. 2012–2013 m. m. pradžioje šalyje **14,2 proc.** bendrojo ugdymo mokyklų mokinių lankė neformaliojo vaikų švietimo mokyklas. Mokinių, kurie lanko užsiėmimus neformaliojo vaikų švietimo mokyklose, ir skaičius, ir dalis mieste didėja, tačiau kaime 2012 m. vėl sumažėjo. Išlieka dideli neformaliojo švietimo skirtumai tarp miesto ir kaimo. 2012 m. mieste mokinių, lankančių neformaliojo ugdymo mokyklas, dalis buvo 2,3 karto didesnė nei kaime (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, lankančių neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, skaičius ir dalis, palyginti su visais mokiniais (proc.)

	2010		2011		2012	
	Mokinių skaičius	Dalis	Mokinių skaičius	Dalis	Mokinių skaičius	Dalis
Šalyje	45 057	10,6	54 061	13,5	54 404	14,2
Mieste	40 254	12,1	47 778	15,2	48 716	16,3
Kaime	4803	5,2	6283	7,2	5688	7,0

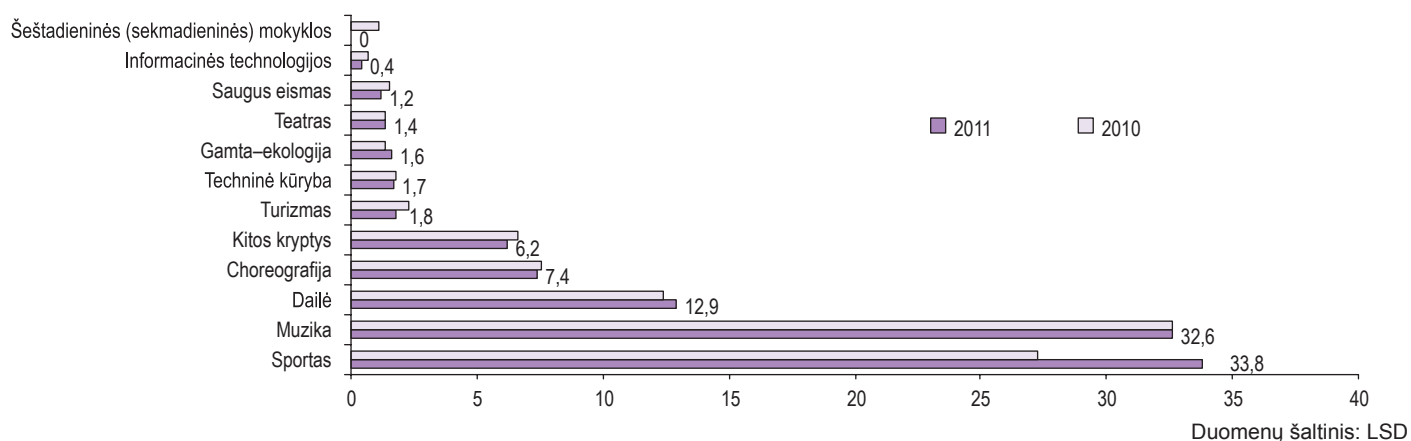
Duomenų šaltinis: ŠVIS

Skirtumai tarp miesto ir kaimo mokinių dalyvavimo NVŠ mokyklų veiklose labai ryškūs daugumos rajonų savivaldybėse. Taip pat dideli skirtumai pastebimi ir tarp atskirų savivaldybių. 2012–2013 m. m. didžiausia miesto mokyklų mokinių dalis neformaliojo vaikų švietimo mokyklas lanko Elektrėnų (64,3 proc.), Visagino (57 proc.) savivaldybėse. Tačiau net 22-ose savivaldybėse mieste NVŠ mokyklas lanko mažesnė mokinių nei vidutiniškai šalyje (t. y. mažiau kaip 16,3 proc.). Palyginti su 2011 m., daugumoje savivaldybių miestų mokinių, lankančių neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, padaugėjo. Kaime mokinių, lankančių neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, dalis įvairiose savivaldybėse taip pat ženkliai ski-

riasi, didžiausia ši dalis Elektrėnų savivaldybėje (26,5 proc.). Per pastaruosius metus beveik trečdalyje savivaldybių kaimo vietovių mokinių, lankančių neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, dalis sumažėjo. Mažiausia dalis kaimo mokyklų mokinių, lankančių NVŠ mokyklas, yra būtent tose savivaldybėse, turinčiose vos po vieną neformaliojo vaikų švietimo mokyklą – Birštono, Kalvarijos, Rietavo, Jurbarko r. Tad jei miestuose neformaliojo vaikų švietimo prieinamumas gerėja, kaimuose to konstatuoti, remiantis ŠVIS duomenimis, negalima.

2011 m. daugiausia mokinių lankė sporto ir meno krypties neformaliojo vaikų švietimo mokyklas (žr. 3 pav.). Tai natūralu, nes šios pakraipos įstaigų šalyje daugiausia, dauguma savivaldybių

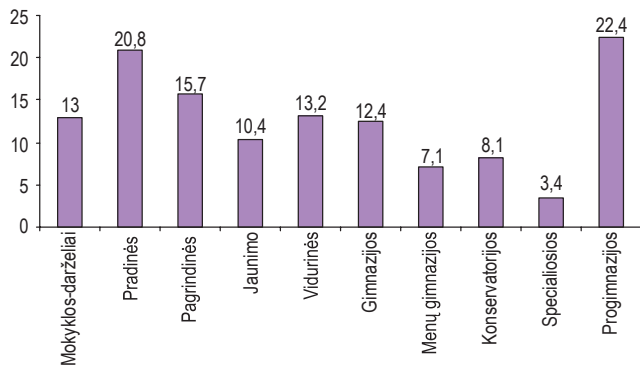
3 pav. Mokinių skaičius (tūkst.) pagal neformaliojo švietimo kryptis

turi šio tipo įstaigas. Sporto ir muzikos mokyklų gausa, ypač rajonuose, atitinka tradicinio ugdymo stereotipą, kai tiek mergaitėms, tiek berniukams yra užtikrinama veikla, nes tyrimai rodo, kad sporto užsiėmimus lanko daugiau berniukai, muzikos ir dailės – daugiau mergaitės. Tad visų poreikiai tarsi patenkinami. Kartu tai įrodo didelę disproporciją tarp lyčių ir būrelių lankymo. O jei vaikas nei šoka, nei dainuoja, nei sportuoja, jo pasirinkimas, ką veikti po pamokų, yra gerokai apribojamas įstaigų ar veiklų stoka, ypač provincijoje.

Palyginti su 2010 m., labiau suaktyvėjo mokinių dalyvavimas sportinėje, dailės, ekologijos veikloje. Palyginti nedaug mokinių šalyje lanko techninės kūrybos, informacinių technologijų krypties užsiėmimus. Disproporcija tarp ugdymo krypčių pasirinkimo išlieka.

4 pav. Mokinių, lankančių neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, dalis (proc.) pagal mokyklos tipus 2012 m.

Duomenų šaltinis: ŠVIS

NEFORMALUSIS UGDYMAS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE: KĄ RODO MOKYKLŲ VEIKLOS IŠORĖS VERTINIMO REZULTATAI?

Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimų, atliktų 2007–2008, 2009–2010 bei 2011 metais, duomenys parodė, kad neformalusis vaikų švietimas yra vienas iš geriausiai vertinamų mokyklos veiklos aspektų. Vertinant neformalųjį ugdymą mokykloje tirama neformalaus ugdymo programų pasiūlos ir paklausos atitiktis. Nors vertinamos skirtingos mokyklos, jau ketvirti metai iš eilės išorės vertintojų dažniausiai nustatomi beveik tapatūs stiprieji mokyklos veiklos aspektai. Neformalusis ugdymas, kaip mokyklos bendrojo ugdymo organizavimo temos rodiklis, jau keleri metai yra tarp mokyklos veiklos aspektų, kurie dažniausiai įvertinami kaip stiprieji.

Kas antroje vertintoje mokykloje išorės vertintojai konstatavo, kad pasirenkamųjų programų pasiūla pakankama, kad mokiniai noriai ir aktyviai dalyvauja popamokinėje veikloje. Tačiau, palyginti su 2011 metų išorės vertinimais, šis aspektas kaip stiprusis buvo įvertintas jau mažiau nei pusėje mokyklų. Neformalusis ugdymas kaip tobulintinas veiklos aspektas buvo įvertintas tik beveik 6 proc. mokyklų. Mokinių apklausos duomenimis, neformalųjį ugdymą teigiamai įvertino ir mokiniai – 63 proc. jų atsakė, kad mokykloje yra daug įdomių būrelių ir užsiėmimų.

2007–2008 m. išorinių vertinimų duomenimis, neformalusis

Didžiausia dalis lankančių neformaliojo ugdymo užsiėmimus mokosi progimnazijose ir pradinėse mokyklose (žr. 4 pav.). Gimnazijų ir vidurinių mokyklų vyresniųjų klasių mokiniai, matyt, yra labiau užsiėmę rengimusi egzaminams nei neformaliojo ugdymu. Jaunimo mokyklose taip pat vertėtų daugiau laiko skirti mokinių neformaliajam ugdymui, nes jiems tradicinis mokymas nėra pati palankiausia mokymo(si) rūšis. Net ir specializuotose mokyklose (menų gimnazijose, konservatorijose) dalis mokinių taip pat linkę lavintis papildomai kitose neformaliojo vaikų švietimo mokyklose.

Savivaldybių duomenimis, neformaliojo ugdymo būrelius bendrojo ugdymo mokykloje 2010–2011 metais lankė vidutiniškai apie 70 proc. mokinių. Deja, švietimo valdymo informacinėje sistemoje negalima rasti duomenų, kiek mokinių pačiose mokyklose lanko neformaliojo vaikų švietimo užsiėmimus.

Neformaliojo ugdymo mokytojai (pedagogai). ŠVIS duomenimis, 2012–2013 m. m. bendrojo ugdymo mokyklose dirbo 272 neformaliojo ugdymo mokytojai (2010–2011 m. m. jų buvo tik 85). Dauguma (259) neformaliojo ugdymo mokytojų bendrojo ugdymo mokykloje turi ne visą krūvį – jiems dažniausiai tenka dvi valandos per savaitę. Apie 70 proc. neformaliojo ugdymo mokytojų turi aukštąjį išsilavinimą, o iš jų apie 70 proc. turi pedagoginį išsilavinimą. Tačiau tik 45 proc. neformaliojo ugdymo mokytojų yra atestuoti, pusė jų turi mokytojo kvalifikacinę kategoriją, o trečdalis – vyr. mokytojo. Akivaizdu, kad neskiriant reikiamo dėmesio neformaliojo ugdymo mokytojų kvalifikacijos tobulinimui ar šių pedagogų rengimui, nukenčia neformaliojo vaikų švietimo kokybė.

ugdymas nebuvo tarp dažniausiai minėtų stipriųjų mokyklos veiklos aspektų, o jau 2009–2010 metų vertinimu neformalusis ugdymas kaip stiprusis mokyklos veiklos aspektas pagal mokyklų dalį buvo ketvirtoje vietoje (žr. 5 pav.).

Vertinimo rezultatai išryškino kai kuriuos skirtumus vertinant skirtingų tipų mokyklas ir skirtingų vietovių mokyklas. 2009–2010 m. vertinimuose neformalusis ugdymas kaip stiprusis mokyklos veiklos aspektas buvo užfiksuotas pradinėse, pagrindinėse, vidurinėse mokyklose ir gimnazijose, o 2011 m. – tik pagrindinėse, vidurinėse bei jaunimo ir suaugusiųjų mokyklose. 2011 metais tiek didžiųjų miestų, tiek kitų miestų, tiek ir miestelių bei kaimų mokyklose neformalusis ugdymas buvo fiksuotas kaip stiprusis aspektas. Lyginant su 2009–2010 m. mokyklų išorinio vertinimo ir įsivertinimo duomenis, pasirodė, kad daugiau nei pusėje vertintų mokyklų vertintojai įžvelgė neformaliojo ugdymo organizavimą kaip stiprybę, tačiau mokyklos, įsivertindamos veiklą, jo kaip stipriojo veiklos aspekto daugumoje atvejų nepažymėjo.

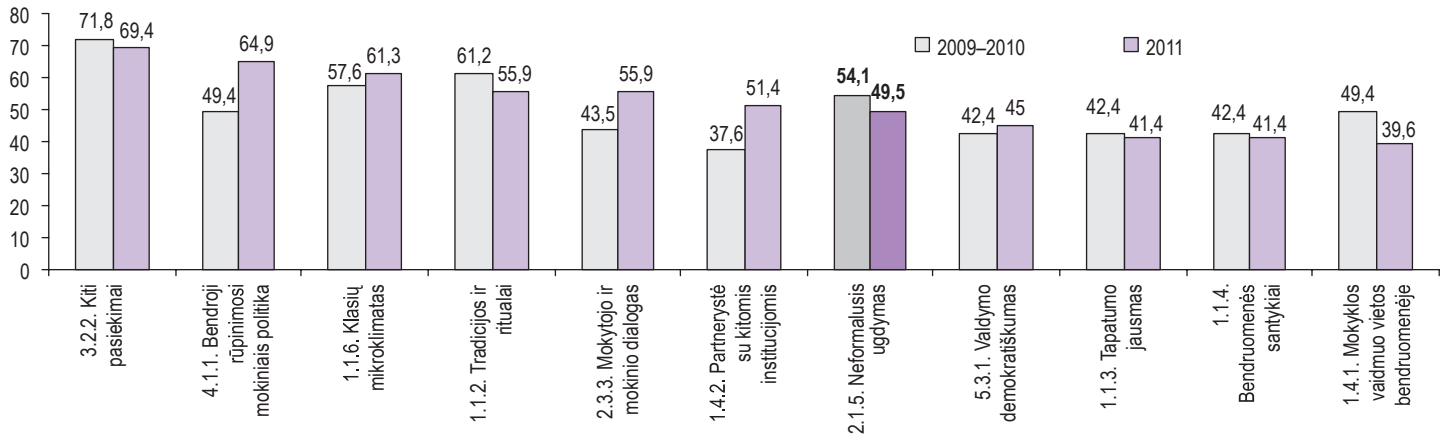
2009–2010 metų išorinių vertinimų rezultatai⁶ parodė, kad daugiausia labai gerus ir gerus įvertinimus (skalėje nuo 0 iki

⁶ Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybė. Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros metinis pranešimas. 2011 (2).

4) gavo neformaliojo ugdymo ir kūno kultūros pamokos. Išorės vertintojai geriausiai įvertino neformaliojo ugdymo pamokas – beveik visų pamokos komponentų (išskyrus mokymosi aplinką ir pamokos planavimą) įvertinimų vidurkiai čia

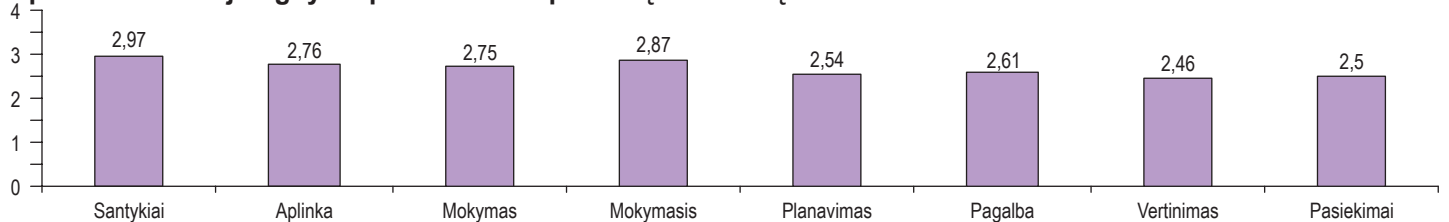
aukščiausi. Neformaliojo ugdymo pamokose itin gerai vertintas mokymasis (4 lygiu mokymosi veikla įvertinta penktadalyje stebėtų pamokų, 3 lygiu – pusėje stebėtų pamokų) (žr. 6 pav.).

5 pav. 2009–2010 ir 2011 metų vertintų mokyklų dalis (proc.) pagal stipriuosius veiklos aspektus

Duomenų šaltinis: 2011 m. išorinių vertinimų rezultatų apžvalga, NMVA

6 pav. Neformaliojo ugdymo pamokos komponentų vidutinis įvertinimas balais

Duomenų šaltinis: NMVA

KĄ RODO TYRIMŲ REZULTATAI?

Švietimo ir mokslo ministerija nuo 2000 m. inicijavo nemažą tyrimų, atskleidžiančių įvairius neformaliojo vaikų švietimo aspektus: jo sąnaudų ir prieinamumo, popamokinės veiklos veiksmingumo, jaunimo dalyvavimo visuomeninių organizacijų ir savivaldos veikloje ir kt. Pagrindinės tyrimų, nors ir atliktų įvairiais metais, išvados sutampa. Problemos išlieka tos pačios: institucijų tinklas ir įvairovė; prieinamumas; finansavimas.

2003 m. atliktas tyrimas „Popamokinės veiklos veiksmingumas“ (VPU) išryškino užklasinių veiklų naujumo, įvairovės stoką, organizacinius nesklandumus ir per didelį mokymosi krūvį mokykloje, trukdantį užsiimti popamokine veikla.

2006 m. atliktas tyrimas „Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas“ (VPU) atskleidė: neformaliojo vaikų švietimo institucijų tinklo nepakankamumą (ypač mažesniuose miesteliuose ir kaimo vietovėse); neformaliojo vaikų švietimo sistemoje dalyvaujančių vaikų kiekybinio pasiskirstymo netolygumą (dideli dalyvavimo masto svyravimai skirtingose savivaldybėse); nevienodą neformaliojo vaikų švietimo finansavimą, pažeidžiantį vaiko teises į vienodos apimties neformaliojo vaikų švietimo paslaugas.

2008 m. VDU ir KTU mokslininkai Švietimo ir mokslo mi-

nisterijos užsakymu atliko tyrimą apie vaikų dalyvavimą neformaliojo vaikų švietimo veiklose ir jų kokybę⁷. Tyrimo rezultatai atskleidė ne tik įdomių faktų ir tendencijų, bet ir išryškino šioje švietimo srityje esančias problemas. Tyrimo duomenys leido tyrėjams padaryti prielaidas, atsakyti į probleminius klausimus ir pateikti rekomendacijas. Pagrindinės tyrimo išvados išryškino aktualiausias neformaliojo vaikų švietimo problemas:

- mokinių dalyvavimas neformaliajame vaikų švietime nėra pakankamas, o veiklų pasirinkimai – nesubalansuoti;
- mokinių poreikiai tenkinami iš dalies, yra pasiūlos ir paklausos disproporcija;
- neformaliojo švietimo sistemoje geriausiai įgyvendinami užimtumo ir socializacijos tikslai;
- neformalusis švietimas itin diferencijuojasi pagal „vyriškas“ ir „moteriškas“ veiklas. Neformalusis švietimas yra labiau subalansuotas merginų populiacijos atžvilgiu;
- Lietuvoje formalusis švietimas yra pervertintas neformaliojo švietimo sąskaita.

Aukščiau tyrėjų atskleistos, savivaldybių švietimo specialistų ir pedagogų išsakytos problemos, taip pat socialiniai, ekonominiai pokyčiai bei nauji strateginiai Europos Sąjun-

⁷ Ruškus J., Žvirdauskas D., Stanišauskienė V. Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius, 2009.

gos ir Lietuvos dokumentai privertė politikus bei švietimo bendruomenę imtis priemonių neformaliojo vaikų švietimo

veiksmingumui, prieinamumui didinti, kokybei gerinti ir finansavimui tobulinti.

NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO FINANSAVIMO NAUJOVĖS

Bene didžiausia pastarojo meto aktualija, susijusi su neformaliojo vaikų švietimu šalyje, yra pasirenkamojo vaikų ugdymo finansavimo modelio sukūrimas, pritaikymas ir išbandymas.

Neformalusis vaikų švietimas yra savarankiška savivaldybių funkcija, todėl atskirose savivaldybėse neformaliojo vaikų švietimo teikėjų tinklas ir neformaliajam vaikų švietimui skiriamas finansavimas labai netolygus, dėl to vaikų dalyvavimas neformaliojo vaikų švietimo programose nėra socialiai teisingas. Įvairiose savivaldybėse tiek neformaliojo vaikų švietimo mokyklos ugdytiniui, tiek ir vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui neformaliajam švietimui tenkančios lėšos svyruoja labai smarkiai.

Pasirenkamojo vaikų ugdymo programoms iš dalies finansuoti numatoma taikyti finansavimo modelį, pagrįstą principu „pinigai paskui vaiką“, t. y. formuojamas pasirenkamojo vaikų ugdymo krepšelis, kurį sudarys teisės aktų nustatyta tvarka apskaičiuota lėšų suma, skirta vaikui ugdyti per nustatytą laikotarpį pagal pasirenkamojo vaikų ugdymo programą.

Bendrajį ugdymą teikiančiose mokyklose visiems mokiniams sudarytos galimybės 2 valandas per savaitę dalyvauti neformaliojo ugdymo veiklose, finansuojamose mokinio krepšelio lėšomis.

Ugdymo plėtotės centras įgyvendina projektą „**Pasirenkamojo vaikų švietimo finansavimo modelio sukūrimas ir išbandymas savivaldybėse**“⁸. Projekto partnerėmis yra keturios savivaldybės – Panevėžio m., Panevėžio r., Anykščių r. ir Klaipėdos r. bei Informacinių technologijų centras. Minėtos savivaldybės dalyvauja kuriant, išbandant ir tobulinant pasirenkamojo vaikų ugdymo finansavimo sistemą.

Projekto tikslas – tobulinti Lietuvos pasirenkamojo (neformaliojo) vaikų švietimo sistemą, siekiant gerinti jo prieinamumą ir veiklų įvairovę. Įgyvendinant projektą jau yra sukurta ir išbandoma finansavimo sistema „pinigai paskui vaiką“: parengta krepšelio apskaičiavimo metodika, sukurta ir išbandyta pasirenkamojo vaikų švietimo programų rengimo ir akreditavimo procedūros. Teisę įgyvendinti pasirenkamojo vaikų ugdymo programas krepšelio lėšomis turės visi švietimo teikėjai, teisės aktų nustatyta tvarka akreditavę pasirenkamojo vaikų ugdymo programas.

Tikimasi, kad sukūrus pasirenkamojo vaikų švietimo finansavimo (krepšelio principu) modelį ir įdiegus informacinę pasirenkamojo vaikų švietimo sistemą:

- didės pasirenkamojo vaikų švietimo prieinamumas;
- bus racionaliau ir veiksmingiau panaudojamos pasirenkamajam švietimui skiriamos valstybės ir savivaldybių lėšos;
- Elektroninė duomenų bazė ir finansų valdymo sistema leis veiksmingai valdyti informaciją bei lėšas, užtikrinant, kad jas gaus mokinių pasirinkti ir valstybės nustatytus reikalavimus atitinkantys paslaugų teikėjai.

Sudarius lygias galimybes valstybiniais ir nevalstybiniais neformaliojo ugdymo teikėjams teikti šias paslaugas ir gauti finansavimą bei tokiu būdu valstybei skatinant pasirenkamąjį vaikų ugdymą: augs visuomenės narių pilietiškumas ir sąmoningumas, mažės emigruojančių žmonių skaičius; savarankiškos, motyvuotos asmenybės gebės kurti bendruomenišką aplinką ir į ją įtraukti daugiau narių; didėjant darbo rinkoje gebančių prisitaikyti visuomenės narių skaičiui, šalyje mažės nedarbas ir valstybės išlaidos socialinėms išmokoms.

⁸ <http://www.upc.smm.lt/projektai/pasirenkamasis/apie.php>

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginio planavimo ir analizės skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyriausiąją specialistę Jūratę Vosylytę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosylyte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Laima Paurienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė.

Konsultavo Aušra Birietienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Neformalaus ugdymo ir švietimo pagalbos skyriaus vyriausioji specialistė, Asta Morkūnienė, Ugdymo plėtotės centro Neformaliojo skyriaus vedėja, ir Giedrė Tumosaitė, Ugdymo plėtotės centro metodininkė.

NEFORMALIOJO UGDYMO AKTUALIJOS

Redaktorė Ramutė Pinkevičienė
Maketavo Gintautas Vaitonis

2012-12-14. Tir. 700 egz.

Išleido Švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Grafija“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius

ISSN 1822-4156